היגיון אסטרטגי רוסי - קווים לאופיו

מאת האלוף (מיל') גרשון הכהן

מבט מבס"א מס' 549, ה2 אוגוסט 2017

תקציר: ההתרחשות בסוריה מעניקה מרחב להתבוננות בהבדלי הגישות בין חשיבה מערבית לינארית לבין חשיבה רוסית. בניגוד לנלמד בבתי ספר צבאיים במערב, חשיבה אסטרטגית רוסית, מניחה מראש כי מרגע שמתחילים לפעול מול מערכת היא הולכת ומשתנה. למי שחונך לתכנון באמות מידה של בתי ספר אמריקנים למנהל עסקים, בדרישה שלא לצאת לדרך בטרם הונחה תוכנית עסקית שלמה ומפורטת, אורח החשיבה הרוסי נראה מופרך ובלתי אחראי מיסודו. מכאן נובעת במידה רבה התדהמה המלווה את ההתבוננות המערבית בדפוס ההתנהלות הרוסי.

דפוס קבלת ההחלטות של ההנהגה הרוסית על ההיגיון המוביל אותו, בעיקר בתחום הפעלת הכוח הצבאי בפעולות מחוץ לגבולות רוסיה, חולל בעשור האחרון שובל חידתי בלתי פתור. בשלושה מופעים בעלי משמעות אסטרטגית גלובלית חוללה הפעולה הרוסית הפתעה במערב: בתמרון רחב ההיקף בגיאורגיה בקיץ 2008, בפעולה באוקראינה, כולל סיפוח קרים, ובכניסה למעורבות בהפעלת כוח בסוריה. מומחים במערב התבקשו להסביר את הרציונל האסטרטגי, בשאלת התכלית לפעולות אלה, כמו השאלה שליוותה את המעורבות הרוסית בסוריה מראשיתה: לאן הם חותרים, האם הגדירו לעצמם מצב סיום (end-state), לאורו מתנהל חישוב צעדיהם בקידום שלבי המערכה?

ההתרחשות בסוריה, מעניקה מרחב להתבוננות בהבדלי הגישה בין חשיבה מערבית לינארית לחשיבה רוסית. במהלך 2014 הסביר גנרל אמריקני שפעל בצפון סוריה *לניו יורק טיימס*: "עד שלא אבין את היגיון דאע"ש, לא אוכל לפעול נגדם באורח אפקטיבי." הפעולה הרוסית בסוריה ביטאה בהתנהלותה היגיון הפוך: עד שלא נתחכך פיזית ונתנגש עם הכוחות במרחב, לא נוכל להכירם. טמון כאן יסוד תרבותי בעל שורשים עמוקים במורשת הרוסית. ב"מלחמה ושלום", ספרו הקלאסי של טולסטוי, מוגשת לקורא התבוננות בטבעה המתהווה של תופעת המלחמה: "המצביא שרוי תמיד בתוך מערכת מאורעות נעה ובאופן שלעולם ובשום רגע איננו יכול לשקול בדעתו את כל ערכו של המאורע המתרחש. המאורע לובש צורה בלי משים, רגע אחרי רגע, עד קבלתו את משמעותו, ובכל

רגע של לבישת צורה עקבית ורצופה זו של המאורע, שרוי המצביא במרכזו של משחק מורכב ביותר..." (מלחמה ושלום)

בניגוד לנלמד בבתי ספר צבאיים במערב, חשיבה אסטרטגית רוסית, מניחה מראש כי מרגע שמתחילים לפעול מול מערכת היא הולכת ומשתנה. על כן בנקודת המוצא לקבלת החלטות לפעולה, מונחת ההכרה שבחיכוך עם המציאות, טמון המפתח להמשך התכנון. הפוטנציאל לעיצוב מצב הסיום כפתרון מבוקש, לא רק מתגלה באמצעות החיכוך בלבד, אלא מתהווה ונוצר מתוך הפעולה. במעגליות זו, מוסבר הכורח ליוזמה אקטיבית של פעולה, גם בטרם נוצרו תנאי הידע להגדרה ברורה של ההישג הסופי האפשרי. למי שחונך לתכנון באמות מידה של בתי ספר אמריקנים למנהל עסקים, בדרישה שלא לצאת לדרך בטרם הונחה תכנית עסקית שלמה ומפורטת, אורח חשיבה רוסי נראה מופרך ובלתי אחראי מיסודו. מכאן נובעת במידה רבה התדהמה המלווה את ההתבוננות המערבית בדפוס ההתנהלות הרוסי.

חשיבה מערכתית רוסית, לעומת זאת, כמובן שאינה מתעלמת מן הכורח להגדיר תכלית לפעולה בטרם הוצאתה לפועל. אלא שהיא מעזה להכיר בשיתוק המתקיים במצב הראשוני של תנאי ידע חסרים. במקום להמתין לפתרון אסטרטגי פוזיטיבי הרחוק בשלבי ההתחלה מהישג יד קוגניטיבי, במקום להשהות הוצאת פעולה לפועל, עד שלא מושגים תנאי הידע המתאימים, הם יודעים להתחיל לפעול בהיגיון ראשוני שהוא נגטיבי ביסודו. מדובר בהיגיון המתייחס בשלב ראשון למגמת פעולת היריב ומבקש בנקודת ההתחלה לפעולה, לא יותר מאשר לשלול או להפר את מגמת היריב. זה כנראה דפוס ההיגיון שכונן את קבלת ההחלטות לסדרת הפעולות בגיאורגיה, באוקראינה ובסוריה. גולמה בהן יוזמה אקטיבית למאמץ ראשוני כנגד מגמת הסדר העולמי, שהובל - החל מהתפרקות בריה"מ ב-1991 - בהגמוניה מעצמתית אמריקנית. בוטא בכך היגיון למידה פשוט כמצפן ללמידה האסטרטגית: מתוך הפעולה המכוונת להישג ראשוני בהיגיון נגטיבי, במאמץ למנוע או לסכל מגמה קיימת, עתידים להיווצר תנאי הידע המתקדמים יותר, באמצעותם תתוכנן מערכה נוספת, במגמת תכלית פוזיטיבית.

היגיון אסטרטגי זה מסביר כיצד למרות משבר כלכלי הפוקד את רוסיה, תוך מצוקת העיצומים המוטלים עליה, וקשיים במימוש תוכנית ההתעצמות הצבאית, הצליחה ההנהגה הרוסית בתוך פחות מעשר שנות יוזמה אקטיבית, להשיב לעצמה את מעמדה כשחקן מעצמתי מרכזי במערכת הכוחות הגלובלית.

המאמר פורסם לראשונה ב*ליברל* ב-10.7.2017.

**אלוף (מיל') גרשון הכהן הוא עמית מחקר בכיר במרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים. שירת בצה"ל במשך ארבעים ושתיים שנים. פיקד על חיילים בקרבות מול מצרים וסוריה. לשעבר מפקד גיס ומפקד המכללות הצבאיות.*

סדרת הפרסומים מבט מבס"א מתפרסמת הודות לנדיבותה של משפחת גרג רוסהנדלר.